

مزیت‌های ژئوپلیتیک ایران را پاس بداریم

کوروش احمدی

دیپلمات پیشین

در خبرها آمده که اولین قطار ترانزیتی افغانستان-ترکیه از اول اردیبهشت در مسیر ایران متوقف شده است. این قطار که حامل سنگ کالک است، قرار بود اولین قطاری باشد که بعد از تکمیل راه‌آهن خواف-هرات در تابستان گذشته از این محور راهی ترکیه شود. درباره علت این اتفاق، اگرچه گمان‌هایی وجود دارد، اما رسماً توضیحی داده نشده است. این اتفاق در بستر آنچه به «تقابل کریدورهای تجاری» شهرت یافته، درخور توجه است. با وجود اینکه به لحاظ ژئوپلیتیک و دسترسی، ایران محوری‌ترین موقعیت را در محل اتصال سه قاره جهان دارد و می‌توانست قلب ترانزیت جهان باشد، اما حضور ایران در هفت مسیری که در یکی، دو دهه اخیر برای اتصال شرق و غرب و شمال و جنوب عالم مدنظر بوده، بسیار اندک است و تقریباً همه آنها ایران را دور می‌زنند. در مسیر جاده ابریشم چین-اروپا، عمدتاً استفاده از مسیر دریایی ایران در خزر مدنظر است. کریدور شمال-جنوب که قرار است از ایران بگذرد، همچنان با مشکل عدم تکمیل دو خط آهن چابهار-زاهدان و رشت-آستارا مواجه است. این در حالی است که برای مثال، ترکیه بخش اصلی در شش مسیر است و تنها در مسیر دریایی جاده ابریشم چین به اروپا نام ترکیه دیده نمی‌شود.

حذف عملی ایران از کریدورهای تجاری با وجود نزدیک‌تر و ارزان‌تر بودن ترانزیت از طریق ایران، تنها یکی از نمونه‌هایی است که حکایت از بلااستفاده‌ماندن موقعیت ژئوپلیتیک کشور دارد. در حوزه‌های دیگر نیز، به‌ویژه در خلیج فارس، مزیت‌های ژئوپلیتیک ایران در حال رنگ‌باختن است. رابرت کایلان در کتاب مرجعش (The Revenge of Geography) از موقعیت «محوری» ایران در خاورمیانه می‌گوید و تأکید می‌کند که «امتیاز موقعیت مکانی ایران در جنوب هارتلند مکنیدر و داخل ریملند، سپایکمن مهم‌تر از هر عامل دیگری است». ایران بر سر راه شرق و غرب و رابط طبیعی بین آسیای میانه، شبه‌قاره هند و خاورمیانه است. دامنه‌های غربی رشته‌کوه‌های زاگرس بر بین‌النهرین مسلط است. ایران بالقوه دارای بیشترین نفوذ طبیعی بر آسیای میانه و قفقاز است. کاپلان توجه می‌دهد که تمام نفت خاورمیانه بزرگ، یا در جنوب ایران است یا در شمال ایران و ایران در بهترین موقعیت برای ترانزیت نفت و اشرف بر مسیرهای انتقال آن قرار دارد. موقعیت ایران و قلات ایران به‌عنوان «قلعه خاور نزدیک» به ایران امکان داد تا نخستین امپراتوری جهان را بنا نهد و در مقاطعی هم‌زمان در آن و آسیای میانه حضور داشته باشد. ایران برخلاف بسیاری از کشورهای خاورمیانه، کشوری بی‌تاریخ و مصنوعی نیست و سابقه مستمر ملت-دولت‌سازی ایران بیش از هر دولت دیگری در منطقه است. به لحاظ جغرافیای فرهنگی، ایران در طول تاریخ خود همیشه جذابیت تمدنی داشته و از اروپای شرقی تا بغداد و تا کلکته به نوعی قلمرو فرهنگ فارسی بوده است.

ایران از مزیت‌های ژئوپلیتیک بی‌نظیری نیز در خلیج فارس برخوردار است. چهار جزیره ایرانی در نوار شمالی تنگه هرمز، اشراف ایران بر این آب‌راه حیاتی‌ای را تأمین می‌کنند. ایران بیشترین ساحل را در خلیج فارس دارد. آب در جوار سواحل ایران بیشترین عمق را دارد و خطوط تنفیک تردد دریایی ناچار از مجاورت شش جزیره ایرانی در خروجی غربی تنگه هرمز می‌گذرند. ضمن اینکه ایران با بیش از ۵۰۰ کیلومتر مرز با دریای عمان و دریای عرب و وجود بندر چابهار، بهترین انتخاب برای دسترسی آسیای مرکزی به دریای آزاد است. اما مزیت‌های ژئوپلیتیک می‌تواند پایدار و همیشگی نباشد. تحولات تکنولوژیک مانند دربانوردی، سلاح‌های موشکی و هسته‌ای، تغییر صفت‌بندی قوا در منطقه و جهان، رونق یافتن و متروک‌شدن مسیرهای ارتباطی، افزایش یا کاهش استفاده از برخی منابع طبیعی، شکل‌گیری و فروپاشی ائتلاف‌ها و... بر موقعیت ژئوپلیتیک کشورها تأثیر دارند. بنابراین اگرچه جغرافیای مناطق تقریباً ثابت است، اما مزیت‌ها و معضلات ژئوپلیتیک تحت تأثیر تعامل بین جغرافیا، تصمیمات دولت‌ها و پیشرفت فناوری می‌توانند متحول شوند. مزیت‌های ژئوپلیتیک ایران اکنون به دو دلیل با تهدیدات جدی مواجه است: ۱- بی‌توجهی دولت ایران به کاهش مستمر اهمیت عوامل ژئوپلیتیک و ایدئولوژیک و اهمیت یافتن فزاینده عوامل ژئواکونومیک و ۲- فقدان عمل‌گرایی و انعطاف‌پذیری لازم برای تطبیق خود با تحولات اثرگذار بر نظم ژئوپلیتیک در منطقه و جهان.

شنبه ۱۱ اردیبهشت ۱۴۰۳
۲۱ شوال ۱۴۴۵
۳۰ آوریل ۲۰۲۴
سال بیست‌ویکم
شماره ۴۸۲۲
۲۰ هزار تومان
۱۲ صفحه

«**شرق**» از وضعیت نامناسب موجودی آب در سدهای ۳ استان صنعتی کشور و **بحران فرونشست زمین** در این مناطق گزارش می‌دهد

تازیانه بی‌آبی

کاوه نصرتی: آخرین آمار شرکت مدیریت منابع آب ایران نشان می‌دهد بارندگی‌های اخیر، وضعیت سدهای کشور را به‌طور درخوری بهبود داده است؛ بااین‌حال میزان ذخایر آبی در سه استان صنعتی ایران که بیشترین نقاط جمعیتی را دارند، هشداردهنده است. تهران، خراسان رضوی و اصفهان سه استان صنعتی هستند که نه‌تنها ذخایر آبی آنها جاماندگی درخور توجهی نسبت به سال گذشته دارد، بلکه نرخ فرونشست زمین در این استان‌ها زنگ خطر را به صدا درآورده است. بر اساس آخرین آمار موجود، میزان پرشدگی مخازن سدهای پنج‌گانه تهران تا هشتم اردیبهشت سال جاری فقط ۲۳ درصد است که ۱۰ درصد کاهش نسبت به مدت مشابه سال گذشته را نشان می‌دهد. با این حساب، تمام بارندگی‌های سال آبی اخیر نتوانسته حتی یک‌سوم سدهای تهران را پر کند. همچنین میزان پرشدگی سد زاینده‌رود اصفهان نیز تنها ۳۱ درصد است که نسبت به مدت مشابه

صفحه ۲

«**شرق**» از تلاش جمهوری آذربایجان برای مصادره املاک دولتی ایران در باکوگزارش می‌دهد

پالس مخرب

صفحه ۲

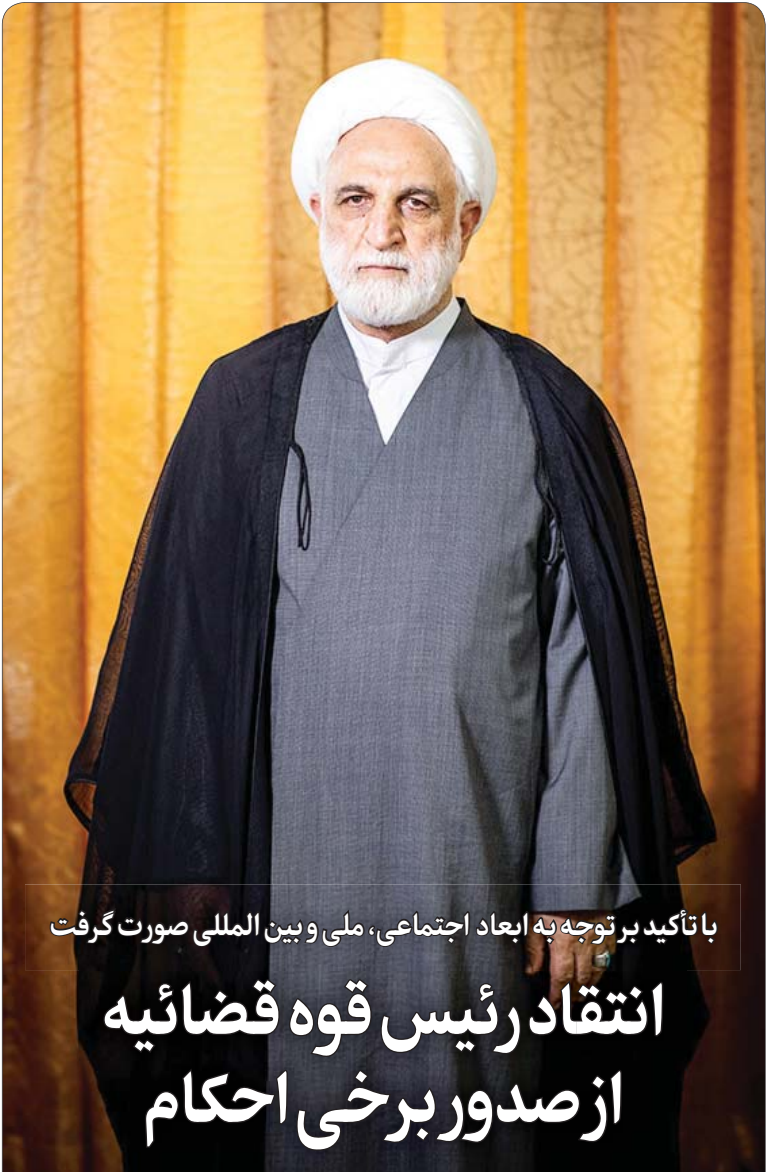
شرق

بررسی اظهارنظر مقامات اسلام‌آباد درباره خط لوله گاز با ایران در گفت‌وگو با محسن روحی‌صفت

از آرزوی تهران

تا آرزوی اسلام‌آباد

صفحه ۲

این گزارش را در صفحه ۲ بخوانیدعکس: میزبان

با تأکید بر توجه به ابعاد اجتماعی، ملی و بین‌المللی صورت‌گرفت

انتقاد رئیس قوه قضائیه از صدور برخی احکام

صفحه ۲

یادداشت

جهان دو تکه و امتناع توسعه!

حسین حقگو

کارشناس اقتصادی

صریح‌ترین این موضع‌گیری‌ها یک روزنامه اصولگرا می‌نویسد: «این استدلال که باید خودمان را با نظم جهانی در حوزه اقتصاد تطبیق دهیم، آشناست... اما این جهان، جهانی است که آمریکا و غرب محور آن هستند... در دوران عبور از نظم آمریکایی سوق‌دادن کشور به سمت آن نوعی ارتجاع تمدنی است» (جوان - ۸/۲). - نمونه دیگر برگزاری نمایشگاه «ایران اکسپو ۱۴۰۳» است. درحالی‌که آقای رئیسی از یک سو اظهار امیدواری می‌کند که «نتیجه نمایشگاه ایجاد فضای رقابتی و فضایی برای کنش و تعامل منطقه‌ای و جهانی از مسیر توسعه تجارت، صادرات و گسترش تعاملات اقتصادی و... موجب ارتقای اقتصادی در ایران و منطقه و جهان باشد»، اما از سوی دیگر از ضرورت حذف دلار و معامله با ارزهای ملی سخن گفته و تحریم‌ها را مثبت و تبدیل تهدید به فرصت معنا می‌کند و اینکه «امروز به جرئت می‌توان ایران را کشوری فاوور و پیشرفته نامید»... و همچنین وزیر صمت که از یک سو با غرور از حجم تجارت ۱۵۳ میلیارددلاری کشور که تنها ۵۰ میلیارد آن صادرات غیرنفتی است (یک‌چهارم تجارت ۶۱۵ میلیارددلاری ترکیه در سال ۲۰۲۳) و حدود ۱۷ میلیارد دلار بدون احتساب نفت کسری دارد و عضویت در پیمان‌های اوراسیا و بریکس و... سخن می‌گوید، از سوی دیگر عنوان می‌کند: «تنها از کشورهایی کالا خریداری می‌کنیم که از ما کالا بخرند». در واقع کشوری که نمایشگاه برگزار می‌کند تا بگوید خواهان حضور در جهان است؛ اما چه

در قواعد اقتصادی داخلی (ضعف حقوق مالکیت، دولت بزرگ و ناکارآمد، تعرفه‌های ناموزون، فضای نامناسب کسب‌وکار، سرکوب قیمت‌ها و...) و چه در مناسبات خارجی (قرارگرفتن در لیست سیاه اف‌ای‌تی‌اف) می‌گوید چندان میانه‌ای با قواعد حاکم بر این جهان ندارد. نتیجه آنکه در آخرین گزارش بنیاد هریتیج از آزادی اقتصادی، رتبه کشورمان در ردیف ۱۶۹ در میان ۱۰ اقتصاد بسته جهان در کنار کره شمالی، اریتره و... قرار می‌گیرد. به نظر می‌رسد در نگرش غالب در ساختار قدرت در کشور، جهان دو تکه است؛ نیمی دوست (روسیه و چین و...) و نیمی دشمن (آمریکا و اروپا و...)؛ نگرشی بر جا مانده از جنگ سرد که جز در بایگانی‌ها و آرشیوهای تاریخی نشانی از آن نمی‌توان یافت. درگیری و رقابت چین و روسیه با آمریکا و اروپا تضادی منفعتی و نه آرمانی و ایدئولوژیک است؛ امری که درباره کشورمان صدق نمی‌کند و عکس آن صادق است. چنان‌که از بعد اقتصادی و صنعتی آنچه رئیس دولت خواهان آن است «برای رونق فعالیت‌های اقتصادی و جلوگیری از خام‌فروشی به ایجاد زنجیره کامل تولید نیاز داریم» (۸/۲). تنها از طریق دستیابی به دانش و فناوری‌های به‌روز امکان‌پذیر است که یقیناً از طریق چند کشور محدود فراهم نمی‌شود. نگاه غیرواقعی به روابط بین‌الملل بر بنیان‌های ارزشی و ایدئولوژیک و گفتمان «تضاد منافع» به جای «اشتراک منافع» جز محروم‌کردن خود از دانش و امکانات جهانی، نتیجه‌ای در بر ندارد. اعداد و ارقام هدف‌گذاری‌شده در ۲۰ سال قبل برای امروز و فاصله آنها با واقعیت اکنون این سرزمین شاید خود گویای همه چیز باشد: «قرارگرفتن در جایگاه ۱۰ اقتصاد برتر جهان، تولید ناخالص داخلی دو هزار میلیارددلاری و درآمد سرانه ۳۰ هزاردلاری، تورم تک‌رقمی و رشد اقتصادی هشت درصد و شکاف طبقاتی ۰/۳۵ درصد و...» (سند چشم‌انداز ۱۴۰۴).

البته در این میان نمی‌توان منافع عظیم گروه‌هایی را در نظر نگرفت که از این فضای تضام و آب گل‌آلود، ماهی‌های خود را صید می‌کنند (رشد قاچاق کشور از ۱۳۰۳ به ۲۳۰۳ میلیارد دلار در فاصله سال‌های ۹۶ تا ۱۴۰۰ طبق اعلام ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز).

برگزیده‌ها

افزایش مشکلات خانواده‌های اُتِستیک و عدم حمایت دولت

چند فرزند اُتِستیک دیگر باید قربانی شود؟

ریشه‌های خشونت ساختاری و فرهنگی در یک قتل

صفحه ۱۰ و ۸

حسن یزدانی بحران ملی نیست

صفحه ۹

عقب‌نشینی‌های متعدد اوکراین و کمبودهای تسلیحاتی کی‌یف ممکن است ورق را برگرداند

پیشروی آرام روسیه در جبهه شرق

صفحه ۵

گفت‌وگو با بهنام کامرانی به بهانه مجموعه «امروزِ دیروز»

پرسش از زمان

صفحه ۱۱

گفت‌وگوی احمد غلامی با موسی اکرمی و اکبر قنبری درباره کتاب «درسگفتارهای کاپیتال» - بخش آخر

جوانشیر، علیه نئولیبرال‌های ایرانی

صفحه ۶

خبر

جزئیات کاهش ساعت کاری مخصوص کارگران

آرمین خوشوقتی، کارشناس ارشد حقوق و روابط کار گفت: نسخه اولیه لایحه اصلاح ماده ۸۷ قانون مدیریت خدمات کشوری درباره کاهش ساعت کار کارکنان دولت، کارگران شاغل در بخش خصوصی را دربر نمی‌گرفت؛ چون در متن لایحه به‌صراحت به کارگران و مشمولان قانون کار اشاره نشده بود. او ادامه داد: لایحه دوم اردیبهشت در کمیسیون اجتماعی مجلس بررسی شد و به تأیید کمیسیون رسید، اما در متن اولیه، چهار تغییر عمده اعمال شد که متن را دقیق‌تر و شفاف‌تر کرد؛ اول از همه ساعت کار به ۴۰ ساعت در هفته و ۱۶۰ ساعت در ماه تغییر یافت. دومین تغییر این بود که به‌جای پنجشنبه و جمعه، روزهای جمعه و شنبه روزهای تعطیل شدند و ایام کار هفته به پنج روز کاهش یافت. خوشوقتی به اینا گفت: تغییر سومی که در لایحه پیشنهادی اعمال شد، این بود که به‌صراحت در متن لایحه گفته شد کارگران مشمول قانون کار مصوب سال ۱۳۶۹ نیز مشمول این لایحه و کاهش ساعت کار می‌شوند. تغییر چهارم به‌طور شفاف‌تر به کاهش ساعت کار کارگران مشمول قانون کار پرداخت و به‌صراحت تأکید کرد که این کاهش ساعت کار موجب کم‌شدن حقوق و دستمزد کارکنان و کارگران نمی‌شود.

انالله وانا الیه راجعون خانواده محترم سلیمانی

درگذشت مرحوم رضا سلیمانی بزرگ خاندان سلیمانی را تسلیت می‌گوییم. از خداوند سبحان برای آن مرحوم علو درجات و برای شما و سایر بازماندگان صبر و اجر آرزو مندیم.

شهرزاد همتی

امیر ناظمی |

ضربهٔ سخت

روایت توسعه: انقلاب مشروطه

توسعه پژوهی